

i landsbygdsfamiljer där barnens arbete var ett naturligt inslag, men där skolan alltmer kräver närvaro. Konflikten, eller ibland närmast ett samarbete, mellan hem och skola tycks visa på en större tolerans gentemot barnarbetet och dess inverkan på skolarbetet än t.ex. i Sverige.

Jordbrukarnas ungdomsförbund bildades 1918. I "Med kunskap och redskap ska jorden odlas. Livet i Unga odlare 1930–1960" skildrar Kent Waltersson den verksamhet som JUF:s ungdomsklubb "Unga odlare" svarade för. Huvudidén var att få barn och ungdomar att lära sig odla och sköta djur, men även lära sig bokföring och att ta del av de senaste rönen inom jordbruks- och kreatursforskning. Målet var att förbereda nya generationer med förståelse och kunskap om modernt jordbruk och därmed stärka jordbruksnäringen. Konsulenter hjälpte till att sprida kunskaperna, gav råd och uppmuntran till de unga deltagarna, arrangerade tävlingar, kurser, studiecirkel och lägerverksamhet. En viss konflikt kunde uppstå genom att ungdomarna blev kunnigare än föräldrarna. Erfarenheten räckte inte längre – de nya forskningsrönen skulle omsättas i jordbrukets praktik. Detta var viktiga frågor i samband med jordbrukets professionalisering. I föreningsverksamheten ingick också medborgerlig fostran: att lära sig tala inför publik, debattera, skriva protokoll m.m.

I "Tre generationer 1900-talsbarn" skildrar Irene Flygare hur barns insatser har förändrats under 1900-talet genom att följa tre generationers syn på barnarbetet, en i början, en i mitten och en i slutet av seklet. Från en direkt och fysisk insats under decennierna fram till mitten av seklet till ett mera symboliskt deltagande under 60-talet och senare. Barnen, speciellt pojkarna, är fortfarande med men utan att egentligen utföra något fysiskt arbete. Men genom att delta visar de sitt intresse för att så småningom föra jordbruket vidare inom släkten.

I dagens Sri Lanka är barnarbete officiellt förbjudet. Trots detta hade 1999 ungefär vart fjärde barn i åldrarna 5–17 år någon form av arbete och uteblev därmed från den obligatoriska skolan. Om detta berättar Aida Aragao-Lagergren i sitt bidrag "Jordbruketsbarnen i dagens Sri Lanka".

Barnarbetet kan gälla både inom den egna familjen eller som anställd i olika verksamheter. Precis som i det tidiga 1900-talets Sverige börjar man med småsyslor, flickorna med att passa småsyskon, springa ärenden, sopa, diska, tvätta etc., medan pojkarna hämtar vatten, hugger och hämtar ved, arbetar i risfälten, röjer skog för trädgårdsodling etc. Många flickor får ta stort ansvar för trädgårdsodling etc. Många flickor får ta stort ansvar för hemmens skötsel, då mödrarna tar anställning som

hembiträden eller lantarbetare långt borta från hemmen. Barnarbetet i Sri Lanka följer ett ganska tydligt genusmönster. Konflikten arbete kontra barnens skolgång tycks inte vara särskilt stor. Barnen bidrar ju väsentligt till hushållens försörjning i en bräcklig ekonomi.

Ann-Sofi Forsmark analyserar i "Bilder av barns jordbruksarbete" både målningar, foton och annonsbilder av barn i arbete och hur bilden av barn speglar tids- och samhällsandan under den tid de tillkommit.

Jordbrukets barn är en av de sista utgåvorna i den ambitiösa serien Skrifter om skogs- och lantbrukshistoria som tillkommit genom samarbete mellan Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Sveriges Lantbruksuniversitet och Nordiska museet. Det är en imponerande serie som ger väsentliga bidrag till kunskapen om agrarsamhället i Sverige och med utblickar även mot andra länder.

Hans Medelius, Stockholm

Annica Carlsson Bergdahl: *Hundra procent tjejer. Intervjuer med och om tonårstjejer*. Varbergs Museum Årsbok 2004/ Carlssons, Stockholm 2004. 175 s., ill. ISBN 91-7203-644-3.

"Pressen på unga flickor är nästan ofattbart stor idag. Tonårstjejen tillhör en grupp i samhället som har små möjligheter att göra sin röst hörd." Orden står att läsa i förordet till Länsmuseum i Varbergs årsbok för 2004, *Hundra procent tjejer. Intervjuer med och om tonårstjejer*, och skulle kunna sägas ha tjänat som utgångspunkt när museet startade projektet – "100% Tjejer" – som årsboken utgör kulmen på.

Hundra procent tjejer bygger huvudsakligen på de närmare 80 intervjuer med tonårstjejer i åldrarna 13–19 år som Annica Carlsson Bergdahl, journalist och författare, utfört. Det är också hon som författat boken, ett arbete som till viss del består i att välja ut citat. Boken består nämligen till övervägande del av uppräddade citat ordnade i teman. Dessa sjok varvas med kortare berättelser och utvinkningar som fördjupar de olika temana.

Det är svårt att inte bli fast i läsningen. Berättelser om oro, grubblerier och bekymmer samsas ömsom med berättelser om tristess och slentrian, ömsom med berättelser om lycka, tillförsikt och glädje. Man brukar säga att ett problem idag är att det talas mycket om tonårstjejer, men ganska lite till och med dem och man får heller höra ganska lite från dem. Det som gör *Hundra*

procent tjejer till rolig läsning är att det till stor del är tjejerna själva som talar. Det är ibland tunga berättelser. Vi får möta Johanna, som skar sig för att straffa sig, och följa hennes berättelse om vägen mot ytan. Vi får också möta Anonym som nämner sina ätstörningar och svårigheterna att kunna och vilja prata om dem. I Veras dikt – liksom i en mängd av citaten – får vi möta erfarenheter av att växa upp och bli till som kvinna utan att känna sig sedd och tagen på allvar. Men trots att man ibland får följa med i berättelser om svåra erfarenheter och allvarsamma problem är det som jag fascinerats mest av beskrivningarna av slentrianen: tröttheten när klockan ringer på morgonen, rutinerna kring påklädnings och sminkning, små detaljer från en SO-lektion... Det är saker som är lätta att relatera till, och som sätter mediebilderna av tonårstjejen i perspektiv.

Boken är uppdelad i nio kapitel. Det finns inget direkt överraskande i valet av dessa. Det handlar om hur det är att vara ung tjej idag, om kroppen och hur den kan smyckas, om kärlek och sex, om vänskap, livet och skolan. Alla dessa teman ingår i, och reproducerar således, hur tonårstjejer ”talas om” idag. Kroppen och de krav som ställs på dess utseende; skolan som en arena för intellektuella prestationer men också för sexism; vänskapen som en källa till vila, samvaro, stöd och konflikter. Visst får vi under varje tema också veta mer om vad tjejerna gör, vad de har för intressen och drömmar, men det är temarubrikerna som dominerar intrycket av framställningen. Och visst finns det fog för det. Många är de disciplinerande normer man måste ta hänsyn till om man vill passa in i de kulturella krav som ställs på den som vill passera som ”ung tjej” idag. Kanske är det bra att tala högt om dessa!

Jag skrev tidigare som en positiv kommentar att det faktiskt är tjejerna själva som talar i boken. Och det är det så klart i någon mening. Men när man efter avslutad läsning kommer fram till slutkapitlet får man ta del av de frågor som ställts till flickorna, de frågor som citaten alltså utgör delar av svaren på. Jag vill inte säga att frågorna är ledande, men här ser man tydligt att intervjuernas utgångspunkt och därmed avsedda slutpunkt är given. Flickorna får kanske inte veta vad de ska svara på frågorna, men de får veta vad de ska formulera sig kring. Och för oss som läsare har det naturligtvis effekten att vi får en bild av tonårsflickors tankar presenterad för oss som är starkt influerad av de föreställningar som redan finns om vad det är som är svårt med att vara just tonårsflicka. I kapitlet om kroppen ställs frågor som ”Är du nöjd med din kropp?”, ”Om någon är ständigt

missnöjd med sitt utseende vad tror du att det gör med självförtroendet?” och ”Är det äckligt med hår på kroppen? Är det skillnad på om man är tjej eller kille?” Det är möjligt att öppnare frågor i alla fall skulle ha gett ungefär samma svar. De utvalda temana är ju inte valda på måfå, de är valda därför att de ingår i diskursen om tonårstjejer, och det är en diskurs som också – och inte minst! – tonårstjejer själva är en del av.

Det är inte någon kulturanalytisk text som Varbergs länsmuseum presenterar. Författarens röst lyser egentligen med sin frånvaro. De citat och berättelser som läsaren får ta del av får stå för sig själva – något de i och för sig emellanåt gör väldigt bra. De teman som berörs kommenteras visserligen av representanter för samhällets expertsystem. Socialarbetare, sexualupplysare, barnmorskor, företrädare för ungdomsmottagningen och ett antal forskare från olika ämnen uttalar sig utifrån sina perspektiv och erfarenheter. Faktum är att även jag själv figureerar i texten, ett resultat av en telefonintervju. Det är dock inte utan att jag reagerar på vad som sker i texten när tjejernas citat samsas med dessa ibland starkt ideologiska uttalanden, som följande citat som handlar om tjejers pratande: ”Pratet kommer alltid i första hand, oavsett vilken social bakgrund tjejerna har [...] Alla i gänget låter alla bli synliga. Varje yttrande förutsätter ett svar eller en kommentar. Alltid dialog och aldrig ordergivning eller argumentation. Pratet utvecklar en som människa.” I denna bemärkelse fungerar boken starkt reproducerande av de föreställningar som finns om unga tjejer och även kvinnor i allmänhet. Dessutom framtonar i texten två sidor: flickorna som talar om sig själva och ”experterna” – i brist på en bättre term – som talar om flickorna. Där finns möjligen en problematik. Experterna lyfter i kritisk ton ofta fram de krav som ställs på unga i dag. Det gör också flickorna själva. Men även om det framförallt är en *kritik* av dessa krav som framhålls, så sker på ett annat plan en sammankoppling av flickor och dessa krav. I någon mening fungerar även själva fokuseringen på tjejer på detta sätt. Samtidigt som man synliggör och bemyndigar – det som är projektets viktiga syfte – skiljer man ut och definierar. Detta är en dubbelsidighet som är svår och kanske omöjlig att undvika, men som jag tycker är värd att framhålla som ett viktigt dilemma.

Denna anmärkning får dock inte dölja det faktum att man av goda skäl har arbetat med att representera den styrka, kraft och mångsidighet som tjejerna besitter, och även om det finns en del aspekter som man kan fundera kritiskt över vill jag ändå avsluta med att säga att

Hundra procent tjejer är en bok som innehåller mycket kreativitet. Särskilt tycker jag att det kommer fram i de dagboksanteckningar som ett antal tjejer skrivit från den 15 november 2002. Här får man läsa lite större textsjok och ta del av fantastiska funderingar, alltifrån beskrivningar av dödlig tristess till allvarsamma utsagor och förhoppningar om kärlek.

Anna Sofia Lundgren, Umeå

Andreas Marklund: *I hans hus. Svensk manlighet i historisk belysning*. Boréa, Umeå 2004. 323 s., ill. ISBN 91-89140-30-3.

Förfrågan om jag ville recensera Andreas Marklunds kulturhistoriska studie av "Det goda äktenskapet" i boken *I hans hus*, ställdes till mig i början av hösten 2004. Att frågan kom vid just den tidpunkten, vill jag redan nu påpeka, har delvis påverkat utformningen av denna recension. Hur, återkommer jag till i slutet av recensionen.

Jag gav mig i kast med läsningen omgående och boken har verkligen gett mig många fina läsoplevelser och en rad nya insikter om aspekter av svensk manlighet i "det gamla bondesamhälle", som ju länge har varit ett viktigt kunskapsobjekt för etnologer. Källmaterialet har hämtats från Uppsala domkapitels protokollsböcker (där alla skilsmässor, trolovningsskillnader och problematiska äktenskapsingångar samt fall av äktenskaplig missämja som uppmärksammades av myndigheterna finns dokumenterade). Marklund är utan tvekan en kompetent historiker som har en fin blick för nyanser och en sällsynt god förmåga att levandegöra källorna. I den italienska historikern Carlo Ginzburgs anda har han verkligen använt det tidigmoderna rättegångsmaterial som studien bygger på, som "antropologiska fältanteckningar", och han guidar kunnigt läsaren i en tid vars tänkande idag ter sig främmande. Därför är boken viktig och välmotiverad, inte minst torde den intressera etnologer.

Kring sekelskiftet 1800 reglerades äktenskapet av två parallella rättssystem, den kyrkliga och den världsliga jurisdiktionen, vilket är en viktig förklaring till att empirin är så pass rik och mångfacetterad. Vid den tiden nedtecknades mycket mer än bara vad som idag kan te sig relevant för det aktuella fallet. På det lokala planet, ute i byarna var det sockenprästen som uttolkade äktenskapsrätten. Denne hade till sin hjälp i myndighetsutövningen: kyrkotukten, vilket enligt Marklund var "ett luddigt juridiskt mandat som gav sockenprästerna

disciplinära befogenheter och gjorde dem till noder inom lokalsamhällets sociala kontroll". Idag lägger sig myndigheterna, som tur är, inte längre i orsakerna till skilsmässor och man kan heller inte, tack och lov, längre bli nekad skilsmässa. Men så lever männen och kvinnorna som läsaren möter i boken också i en helt annan tid och i ett samhälle uppbyggt på helt annan grund än dagens. 1800-talets början är ju med Tegnér's ord: "fredens, vaccinet och potäternas" århundrade, då befolkningen i Sverige i det närmaste exploderade. Och befolkningsökningen skedde inom ramen för det förindustriella agrarsamhället. I ljuset av sådan kunskap kanske det går lite lättare att utifrån dagens förhållanden förstå hur människorna kunde låta sig regleras. Socialt sett var ju tidsperioden tämligen orolig och det går också att läsa mellan raderna i citaten från källorna och i Marklunds analys.

Marklund närmar sig materialet utifrån tre perspektiv, som även representerar tre dåtida metaforer för familjen: Huset, Hushållet och Sängen (och så finns det två kapitel till, som behandlar: Hälsa och sjukdom samt Manlighet och äktenskap). Rättegångsmaterialet visar tydligt vilka normer som gällde och Marklund har i sin analys fokuserat på "hur ord och begrepp använts för att säga saker om manligheten". Syftet med boken är just "att undersöka de begrepp som använts för att göra uttalanden om manlighet i förhållande till *Det goda äktenskapet*".

I Huset regerade husbonden, och eftersom de äktenskapliga relationerna reglerades av hustavlan och mannens rätt att aga, är det inte konstigt att det första kapitlet ägnas en hel del åt våldet inom äktenskapet. Intressant att notera här är att agan reglerades med hjälp av dess förmåga att hålla huset samman. Den husbonde som var allt för brutal och vars aga hotade huset att urarta i oordning sågs inte med blida ögon av myndigheterna. Tidens ledord och prästens uppgift i lokalsamhället var nämligen att hålla samman huset. Men i andra fall kunde rätten gå på mannens linje, när han kunde argumentera för att våldet var berättigat för att hålla det hotade huset samman. Att 1800-talet är brännvinets och supandets tid märks tydligt i Marklunds framställning. Alkohol och dryckenskap som leder till ett våldsamt sinne lag motarbetas och ligger männen i fatet när de dras inför rätten. Återigen mycket beroende på att drogbruket hotade huset. 1800-talet är som bekant även en tid av befolkningsexplosion, vilket gav upphov till något som benämndes den "sociala frågan". Den ökande befolkningen skulle ju inlemmas i samhället